

Louis Althusser

Betingelserna för Marx' vetenskapliga upptäckt

1970

Översättning Ewa Rappe och Gunnar Sandin, publicerad i artikelsamlingen *Filosofi från proletär klasståndpunkt* (Bo Cavefors 1976)

/

Om jag blev anmodad att göra en kort sammanfattning av den centrala tes jag försökt försvara i mina filosofiska uppsatser skulle jag säga: Marx grundade en ny vetenskap, vetenskapen om historien. Och jag skulle tillägga: denna vetenskapliga upptäckt är en teoretisk och politisk händelse utan motstycke i människans historia. Och, för att vara mer exakt: denna händelse är oåterkallelig.

En teoretisk händelse. Före Marx var det man kan kalla "kontinenten historia" behärskad av ideologiska föreställningar med religiösa, moraliska, eller juridisk-politiska röster, kort sagt av historiefilosofier. Dessa gjorde anspråk på att återspegla vad som försiggår i samhället och i historien. I själva verket gjorde de ingenting annat än att maskera de mekanismer som styr samhället och historien i förvrängda och vilseledande föreställningar. Mystifieringen var ingen tillfällighet, den var en nödvändig följd av deras funktion. Dessa föreställningar var i verkligheten ingenting annat än de teoretiska avläggare av praktiska ideologier (religion, moral, juridisk ideologi, politisk ideologi etc.) vars huvudsakliga funktion är att reproducera klassamhällenas produktionsförhållanden (= utsugningsförhållanden). Det var genom att bryta med dessa föreställningar Marx "öppnade" "kontinenten historia". Han öppnade den, med den historiska materialismens principer, med *Kapitalet* och med sina andra verk. Han öppnade den, ty, som Lenin sagt, Marx lade bara "hörnstenarna" till ett ofantligt område som hans efterföljare fortsatt att utforska men vars vidsträckta omfattning och nya problem kräver oavbrutet arbete.

En politisk händelse. Marx' vetenskapliga upptäckt var början till, och har med tiden i allt högre grad blivit föremål för, en hårdnackad och oförsonlig klasskamp. Genom att visa att människans historia är klassamhällenas historia, och följaktligen historien om utsugning och klassherravälde, d.v.s. ytterst om klasskamp, genom att påvisa mekanismerna för kapitalistisk utsugning och klassmakt, gick Marx direkt emot den härskande klassens intressen. Deras ideologer skickades fram för att göra ner honom. Och så är det i än högre grad idag.

De utsugna å andra sidan, och framför allt proletärerna, kände igen Marx' vetenskapliga upptäckt som "sin" sanning; de har anammat den och gjort den till ett vapen i sin revolutionära klasskamp. Detta igenkännande har ett namn i historien: *föreningen* (eller, med Lenin, sammansmältningen) *av arbetarrörelsen och den marxistiska teorin*. Detta samgående, denna förening eller sammansmältning har varken skett spontant eller utan svårigheter. Arbetarrörelsen som fanns långt innan den marxistiska teorin utformades och fick spridning stod nämligen under inflytande av småborgerliga ideologiska föreställningar som utopisk socialism, anarkism etc. Det krävdes ett omfattande arbete och långvariga ideologiska och politiska strider innan denna förening kunde ta form och bli en historisk verklighet. Själva betingelserna för att denna förening skall komma till stånd och fortleva innebär att den aldrig kan vara ett resultat man uppnår en gång för alla. Den är föremål för klasskamp och måste oavslutligt försvaras i bitter kamp mot de avvikelser och kriser som hotar den. Något som vittnar om detta är t.ex. Andra Internationals förräderi, eller dagens splittring inom den internationella kommunistiska rörelsen.

En sak är ovedersäglig: i ett hundra år har mänsklighetens hela historia varit beroende av föreningen av arbetarrörelsen (och de förtryckta folken) och den marxistiska teorin (sedermera den marxist-leninistiska teorin). Om man skaffar sig en samlad överblick inser man att det är denna verklighet som i olika men samverkande former nu dominerar den världshistoriska scenen – proletariats och de förtryckta folkens kamp mot imperialismen. Detta faktum är *oåterkalleligt*.

//

Jag skulle kunna nöja mig med dessa påståenden. Om vi emellertid (var vi än befinner oss i denna kamp) vill komma framåt i utforskandet av ”kontinenten historia”, eller (vilket i en viss bemärkelse är samma sak) aktivt begripa de former den proletära klasskampen tar sig idag, då måste vi gå vidare. Vi måste ställa oss frågan, under vilka betingelser var Marx' vetenskapliga upptäckt möjlig?

Av skenet att döma är denna fråga en omväg. Den är inte en omväg. Av skenet att döma är det en teoretisk fråga. I själva verket har den politiska implikationer som direkt berör den nuvarande situationen.

///

När jag i mina tidigare uppsatser visade att Marx' vetenskapliga upptäckt innebar ett ”brott” eller en ”brytning” med föregående ideologiska historieuppfattningar, vad menade jag då? Vad menade jag med att tala om ett ”brott” eller en ”brytning” mellan vetenskap och ideologi? Vad menade jag när jag talade om ideologi?

Jag tecknade en formell analys, och nu måste jag ange dess innebörd och dess begränsningar.

Mer än någonting annat gjorde jag en *iakttagelse*. Jag registrerade ett faktum, en teoretisk händelse – tillkomsten av en vetenskaplig teori om historien på ett område som dessförinnan upptagits av föreställningar jag beskrev som ideologiska. Låt oss för ögonblicket lämna åt sidan den sista beskrivningen, *ideologisk*.

Jag visade att det fanns en icke reducerbar skillnad mellan Marx' teori och dessa föreställningar. För att visa detta jämförde jag dem med varandra, dels med avseende på deras begreppsliga innehåll, dels med avseende på deras funktionssätt.

För det första begrepps innehållet. Jag visade att Marx ersatt de gamla grundbegreppen (som jag kallade föreställningar [notions]) inom historiefilosofierna med helt och hållet nya och obekanta begrepp, begrepp, som ”ingenstans stod att finna” i de gamla teoribildningarna [conceptions]. Där historiefilosofierna talade om människan, ekonomiskt subjekt, behov, behovsstrukturer, ”det borgerliga (civila) samhället”, alienation, stöld, orättvisa, medvetande, frihet – där de tom talade om ”samhället” – där började Marx tala om produktionssätt, produktivkrafter, produktionsförhållanden, samhällsformation, bas, överbyggnad, ideologier, klasser, klasskamp. Jag kom fram till att det inte fanns någon kontinuitet (inte ens i förhållande till den klassiska politiska ekonomin) mellan det marxistiska begreppssystemet och det för-marxistiska föreställningssystemet. Denna frånvaro av ett kontinuitetsförhållande, denna teoretiska skillnad, detta dialektiska ”språng” kallade jag ett ”epistemologiskt brott”, en ”brytning”.

För det andra funktionssättet. Jag visade att *i praktiken* fungerade den marxistiska teorin på ett helt annorlunda sätt än de gamla förmarxistiska föreställningarna. Det föreföll klart att marxismens system av grundbegrepp fungerade på samma sätt som en vetenskaps ”teori”, som en ”grundläggande” begreppsapparat som öppnade sig mot ”oändligheten” av dess föremål (Lenin), eller med en ägnad att oavbrutet formulera och ta itu med nya problem och på så sätt producera nya kunskaper. Eller, som en (provisorisk) *sanning för* det (ändlösa)

erövrandet av nya kunskaper, och som själva (under vissa betingelser) förmår förnya denna första sanning. Jämfört med detta fann jag att den grundläggande teorin i de gamla teoribildningarna långt ifrån fungerade som en (provisorisk) *sanning för* produktion av nya kunskaper utan i stället presenterade sig själv som *sanningen om* Historien, som uttömmande, slutgiltig och absolut kunskap om historien eller kort sagt som ett slutet system utan några utvecklingsmöjligheter därför att det saknade objekt i den vetenskapliga meningen av denna term och aldrig fann annat i verkligheten än sin egen spegelbild. Också här kom jag till slutsatsen att det fanns en avgörande skillnad mellan Marx' teori och tidigare föreställningar, och jag talade om en ”epistemologiskt brytning” och om ett ”brott”.

Slutligen beskrev jag dessa tidigare föreställningar som *ideologiska*, och jag tänkte mig den ”epistemologiska brytning”, det ”brott” jag iakttagit som en teoretisk diskontinuitet mellan å ena sidan marxistisk *vetenskap* och å andra sidan dess *ideologiska* förhistoria. Låt mig precisera: inte mellan vetenskap i allmänhet och ideologi i allmänhet, utan mellan den marxistiska vetenskapen och *dess egen* ideologiska förhistoria.

Vad var det då som gjorde att jag kunde säga att de för-marxistiska föreställningarna var ideologiska? Eller, vilket kommer på ett ut, vilken innebörd gav jag termen *ideologi*?

En ideologisk föreställning har inte märket ideologisk stämplat i pannan, vilken innebörd man än ger termen ideologisk. Tvärtom, den framställer sig själv som Sanningen. Den kan bara beskrivas som ideologisk utifrån och i efterhand: utifrån den marxistiska historievetenskapens ståndpunkt. Jag säger alltså: inte utifrån den marxistiska vetenskapens existens som vetenskap, utan utifrån den marxistiska vetenskapen som en vetenskap om historien.

I själva verket gäller det för varje vetenskap att när den väl framträder i teoriernas historia och har visat att den är en vetenskap låter den *sin egen* teoretiska förhistoria, den som den brutit med, att framstå som felaktig, falsk, osann. Så behandlar varje vetenskap i praktiken sin förhistoria, och denna behandling är ett led i dess utveckling. Men det finns ju alltid filosofer som kan komma fram till andra slutsatser – som på denna tillbakaanalyserande [récurrent; e.g. återvändande, att utifrån en vetenskaps uppnådda resultat vända tillbaka till och analysera denna vetenskaps förflutna. Red. anm.] (retrospektiva) praktik grundar en idealistisk teori om kampen mellan Sanning och Falskhet, mellan Kunskap och Okunnighet eller t.o.m. (under förutsättning att de använder termen ideologi i icke-marxistisk betydelse) mellan Vetenskap och Ideologi, i allmänhet.

Tillbakaanalyserandets (tillbakablickandets) effekt inträffar också i fallet med den marxistiska vetenskapen; när denna vetenskap trädde fram fick den med nödvändighet *sin egen* förhistoria att framstå som felaktig, men samtidigt och dessutom som *ideologisk* i termens marxistiska mening. Eller snarare, den fick sin egen förhistoria att framstå som felaktig *därför att* den var ideologisk, och behandlade den i praktiken som sådan. Den inte bara anger misstagen, den tillhandahåller också de historiska, klassbetingade orsakerna till dem. På så sätt förhindrar den att ”brytningen” mellan en vetenskap och dess förhistoria utnyttjas till att försvara den idealistiska motsättningen mellan Sant och Falskt, Kunskap och Okunnighet.

Vad är det för princip denna skillnad och denna ojämförliga fördel vilar på? På det förhållandet att den vetenskap Marx grundade är vetenskapen om samhällsformationers historia. Därför ger den för första gången ett vetenskapligt innehåll åt begreppet ideologi. Ideologier är inte rätt och slätt illusioner (misstag), utan knippen av föreställningar [representations] som förekommer i institutioner och praktiker. De uppträder i överbyggnaden och är grundade i klasskampen. Om nu den vetenskap som Marx grundade kommer de teoretiska föreställningar som tillhör dess egen förhistoria att framstå som ideologiska är det för den skull inte befogat att bara avfärda dem som falska; det är också på sin plats att säga att de framställer sig själva som sanna och att de både blivit och fortfarande blir accepterade som

sanna – och att ange orsakerna till att detta är nödvändigt. Om de teoretiska föreställningar Marx bröt med (vi kan för enkelhetens skull kalla dem historiefilosofierna) förtjänar att beskrivas som ideologiska beror det på att de var teoretiska avläggare av praktiska *ideologier* som fyllde nödvändiga funktioner i reproduktionen av produktionsförhållandena i ett givet klassamhälle.

Om detta är sant leder oss ”brytningen” mellan marxismens vetenskap och dess ideologiska förhistoria mot något helt annat än en teori om skillnaden mellan vetenskap och ideologi, något helt annat än en epistemologi. Den leder oss mot dels en teori om överbyggnaden som behandlar staten och ideologierna (jag har försökt säga något därom i min artikel om Staten och de Ideologiska Statsapparaterna). Den leder oss också mot en teori om betingelserna – de materiella (produktionen), de sociala (arbetsdelning, klasskamp), de ideologiska och de politiska – för de kunskapsproducerande processerna. Dessa båda teorier härleds i sista hand ur den historiska materialismen.

Men, om detta stämmer måste Marx' egen vetenskapliga teori undersökas med avseende på dess egen ”inbrytning” på det fält av ideologiska föreställningar den skulle bryta med.

IV

De stora marxisterna (Marx först och främst, Engels, sedan Lenin) var helt på det klara med att det inte var nog att *iakttä* hur en ny vetenskap uppkom utan att det var nödvändigt att arbeta fram en analys som i överensstämmelse med den marxistiska vetenskapens principer angav betingelserna för denna utveckling. Analysens första beståndsdelar återfinns hos Engels och Lenin i form av teorin om marxismens ”tre källor”: tysk filosofi, engelsk politisk ekonomi och fransk socialism.

Vi skall inte låta oss förledas av den gamla metaforen med ”källor” och med vidhängande idealistiska föreställningar (ursprung, att strömmen rinner av sig själv, av sin inre kraft [intériorité] o.s.v.). Det som särskilt är värt att lägga märke till i denna ”klassiska” teori är först och främst att den inte ser Marx' upptäckt i ljuset av en individs snille, utan i termer av ett *sammanfogande* av olika och oberoende teoretiska element (*tre källor*). Först därefter presenteras detta sammanfogande som en händelse som producerat en i grunden ny effekt med avseende på de element som ingick däri; ett exempel på ett ”kvalitativt språng”, en av den materialistiska dialektikens viktigaste kategorier.

Engels och Lenin gjorde emellertid inte halt här. De försvarar inte en rent inre, en rent ”epistemologisk” uppfattning om den marxistiska vetenskapens uppkomst. De erinrar om att dessa tre teoretiska element hänför sig till en praktisk bakgrund, en materiell, samhällelig och politisk historia som utmärktes av avgörande förändringar i produktivkrafterna och produktionsförhållandena, av århundraden av klasskamp mellan den uppåtstigande bourgeoisin och den feodala aristokratin, och till slut av de första stora aktionerna i den proletära klasskampen. De erinrar m a o om att det är praktiska (ekonomiska, politiska och ideologiska) realiteter som teoretiskt och i mer eller mindre abstrakt form *representeras* i den tyska filosofin, i den engelska politiska ekonomin och i den franska socialismen.

Dessa realiteter är representerade i dem men är på samma gång *förvanskade*, mystifierade och maskerade i dem, eftersom dessa teoretiska element är av djupt ideologisk natur. Det är här de avgörande frågorna reser sig.

Det är förvisso otillräckligt att konstatera att sammanfogande av dessa tre teoretiska element gav upphov till den marxistiska vetenskapen. Man måste också fråga sig hur denna ideologiska förening kunde producera ett vetenskapligt särskiljande, hur detta sammanträffande kunde resultera i en ”brytning”. Man måste med andra ord fråga sig hur och varför det marxistiska tänkandet när detta sammanfogande ägde rum kunde *lämna ideologin*, eller också

vilken *förflyttning* var det som åstadkom denna förbluffande omvandling, hur förändrades ståndpunkten så att det som varit fördolt belystes, så att det som redan åstadkommit fick en annan innebörd och så att man i fakta upptäckte en okänd lagbundenhet.

Jag skulle nu som en första början till ett svar på denna fråga vilja lägga fram följande tes: det var genom att *förflytta sig* till helt nya, proletära teoretiska klasständpunkter som Marx utlöste effekten av den teoretiska förening, som vetenskapen om historien framgått ur.

V

Detta går att visa om man går igenom ”momenten” i ”utvecklingen” av den unge Marx' tänkande. Det ligger fyra år mellan de liberal-radikala artiklarna i *Rheinische Zeitung* och den revolutionära brytningen år 1845. Denna brytning markeras i *Teser om Feuerbach* och i *Den tyska ideologin* av den berömda formuleringen som talar om att ”göra upp” räkningen med ”vårt gamla filosofiska medvetande” och om tillkomsten av en ny filosofi som skulle upphöra med att ”förklara världen” för att i stället ”förändra den”. Under dessa fyra år håller en son av den rhenländska bourgeoisin på att röra sig från borgerligt-radikala politiska och filosofiska ståndpunkter till små-borgerligt-humanistiska, för att sedan komma fram till kommunistiska-materialistiska positioner (en revolutionär materialism av dittills okänt slag).

Jag skall försöka klargöra innebörden av denna ”utveckling”.

Det framgår att den unge Marx samtidigt skiftar dels *objektet* för sitt tänkande (i grova drag rör han sig från rätten till staten och sedan till den politiska ekonomin) dels filosofisk ståndpunkt (han rör sig från Hegel till Feuerbach och sedan till den revolutionära materialismen) och dels *politisk* ståndpunkt (han rör sig från radikal borgerlig liberalism till småborgerlig humanism och sedan till kommunism). Även i sina tidsförskjutningar sinsemellan är dessa förändringar nära knutna till varandra. De får emellertid inte ses som en enda ostrukturerad enhet – de ingriper på olika nivåer och var och en av dem spelar en egen, särskild roll för omvandlingen av den unge Marx' tänkande.

Man kan säga att i denna omvandlingsprocess, i vilken *objektet* befinner sig främst på scenen, är det den politiska (klassmässiga) ståndpunkten som har den bestämmande platsen, men den filosofiska positionen som är den centrala, ty det är den senare som säkrar den teoretiska förbindelsen mellan den politiska ståndpunkten och tänkandets föremål. Detta verifieras empiriskt av den unge Marx' historia.

Förvisso var det politiska ställningstaganden som kom honom att röra sig från ett studieobjekt till ett annat (schematiskt sett från presslagar till staten och därifrån till den politiska ekonomin), men varje förflyttning genomfördes och uttrycktes i form av en ny filosofisk position. Ur en synvinkel tycks den filosofiska positionen vara det teoretiska uttrycket för den politiska (och ideologiska) klasständpunkten. Ur en annan synvinkel tycks denna omvandling av en politisk ståndpunkt till teori (i form av en filosofisk ståndpunkt) vara förutsättningen för den teoretiska relationen till det objekt som studeras.

Om detta stämmer och om filosofin faktiskt representerar politiken på teorins område kan man säga att den unge Marx' (olika) filosofiska ståndpunkter representerar de *teoretiska klassbetingelserna* för hans tänkande. Om detta stämmer kommer det inte som någon överraskning att brytningen 1845 som var början till grundandet av en ny vetenskap först kom till uttryck i form av en filosofisk brytning, i form av en ”uppgörelse” med det gamla filosofiska medvetandet, i form av ett filosofiskt ställningstagande som skilde sig från varje annat.

Denna häpnadsväckande dialektik kan studeras i *Manuskripten* från 1844. Om man undersöker dem noggrant framgår det vilken dramatisk teoretisk utveckling Marx måste ha undergått när han skrev denna text (han lät aldrig publicera den och talade över huvud taget inte om

den senare). Krisen i *Manuskripten* kan sammanfattas i den ohållbara motsättningen mellan den politiska och den filosofiska ståndpunkt som konfronterades i behandlingen av objektet, den politiska ekonomin. Politiskt sett skrev Marx *Manuskripten* som kommunist. Han gjorde den teoretiskt ohållbara manövern att för sina övertygelses skull använda ekonomernas föreställningar [notions], analyser och motsägelser och i förgrunden placerade han det han var oförmögen att urskilja som kapitalistisk utsugning; det han kallade ”alienerat arbete”.

Teoretiskt sett skrev han *Manuskripten* utifrån småborgerliga filosofiska utgångspunkter. Han gjorde det omöjliga draget att föra in Hegel i Feuerbach för att kunna tala om arbete i alienation och om Historien i Människan. *Manuskripten* är ett gripande men omöjligt protokoll över en ohållbar krisituation – en kris som uppstår i och med att ett objekt som är fångat i sina ideologiska skrankor konfronteras med oförenliga politiska och teoretiska klasståndpunkter.

Denna kris kulminerade i *Feuerbachtelserna* och i *Den tyska ideologin*. Dessa verk angav i alla händelser att den nått kulmen – de rymmer ”embryot” till ”en ny världsåskådning” (Engels). Det som förändrades i *Teserna* var inte Marx' politiska ståndpunkt utan hans filosofiska ståndpunkt. Marx övergav Feuerbach en gång för alla. Han bröt med hela den filosofiska tradition som gått ut på att ”förklara världen” och trängde in på den revolutionära materialismens okända vidder. Denna nya ståndpunkt var ett filosofiskt uttryck för Marx' politiska ståndpunkt. Marx hade med andra ord tagit ett första steg, ett avgörande och oåterkalleligt steg mot proletära teoretiska (filosofiska) klasståndpunkter.

Här var det återigen politiken som var det bestämmande elementet: det allt mer omfattande engagemanget i proletariatets politiska kamp. Och återigen var det, i teoretiskt avseende, filosofin som intog den centrala platsen. Ty det var på grundval av den teoretiska klasståndpunkten som Marx' sätt att tänka på föremålet för sin undersökning – den politiska ekonomin – kom att få en radikalt annorlunda inriktning; att bryta med alla ideologiska föreställningar för att kunna utveckla principerna för vetenskapen om historien.

Det är så här jag skulle vilja tolka teorin om ”de tre källorna”. Sammanstrålandet av de tre teoretiska elementen (tysk filosofi, engelsk politisk ekonomi och fransk socialism) kunde få sin effekt (Marx' vetenskapliga upptäckt) bara genom en *förflyttning* som ledde den unge Marx inte bara till proletära politiska klasståndpunkter utan också till proletära teoretiska klasståndpunkter. Utan politiken kunde ingenting ha hänt, men utan filosofin skulle inte politiken ha kunnat få sitt teoretiska uttryck vilket är en absolut nödvändighet för den vetenskapliga kunskapen om dess objekt.

Jag vill bara tillägga några få ord.

För det första vill jag understryka att den nya filosofiska ståndpunkt som påvisas i *Teserna* just bara *påvisas*; att den således varken tillkom i ett slag eller i fullbordat skick; att den oavslutligt, tyst eller uttryckligen, utvecklats i Marx' och hans efterföljares senare teoretiska och politiska verk, och mer allmänt i den historiska föreningen mellan arbetarrörelsen och den marxistiska teorin; att denna utveckling är den dubbla effekten av marxist-leninistisk vetenskap och marxist-leninistisk politisk praktik.

För det andra vill jag framhålla att det inte är överraskande att en proletär filosofisk ståndpunkt (även som ”embryo”) är nödvändig för grundandet av vetenskapen om historien, d.v.s. för analysen av klassutsugningens och klassherraväldets mekanismer. I varje klassamhälle är dessa mekanismer dolda-maskerade-mystifierade av ett tjockt lager av ideologiska föreställningar. Historiefilosofierna m.m. är deras teoretiska form. För att dessa mekanismer skall bli skönjbara är det nödvändigt att *lämna* dessa ideologier, d.v.s. att ”göra upp räkningen” med det filosofiska medvetande som är det grundläggande teoretiska uttrycket för dessa ideologier.

Följaktligen är det nödvändigt att överge de härskande klassernas teoretiska ståndpunkt och inta den ståndpunkt från vilken dessa mekanismer kan urskiljas, d.v.s. proletariats ståndpunkt. Det räcker inte med att inta en proletär *politisk* ståndpunkt. Denna politiska ståndpunkt måste arbetas ut till en teoretisk (filosofisk) ståndpunkt för att det som är synligt ur proletariats synvinkel skall kunna uppfattas och tänkas i termer av dess orsaker och mekanismer. Utan en sådan *förflyttning* är vetenskapen om historien otänkbar och omöjlig.

VI

För att till slut återvända till min utgångspunkt vill jag nu tillägga att denna utvikelse runt förutsättningarna för historievetenskapens framväxt inte är någon lärd utvikelse. Tvärtom – den för oss tillbaka till dagens situation. Ty det som åvilade den unge Marx krävs fortfarande av oss, och i högre grad än någonsin. För att kunna ”utveckla” den marxistiska teorin, d.v.s. för att kunna analysera de nya former för utsugning och förtryck som kapitalismen – imperialismen frambringat och för att kunna säkra en riktig förening mellan arbetarrörelsen och marxismen-leninismen är det idag mer nödvändigt än någonsin att inta proletära teoretiska (filosofiska) ståndpunkter. Vi måste inta dessa ståndpunkter, d.v.s. utveckla dem på grundval av proletära *politiska* ståndpunkter genom en radikal kritik av alla den härskande klassens ideologier. Ingen revolutionär rörelse utan en revolutionär teori, sade Lenin. Jag skulle vilja tillägga: ingen ”utveckling” av marxismens teori och ingen riktig förening mellan arbetarrörelsen och marxismens teori utan proletära teoretiska (filosofiska) ståndpunkter.

Juli 1970